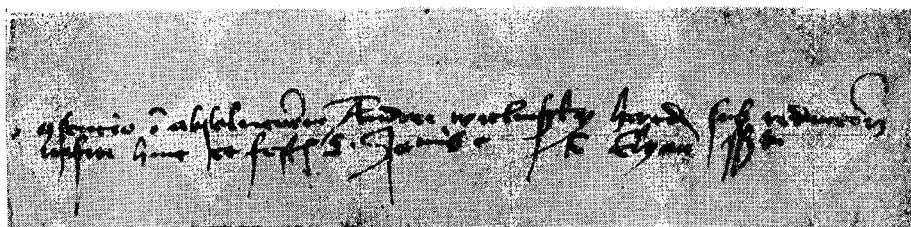

sąsiadów występujących w dokumencie proboszczów. Po odejściu winnych z danego miejsca należy pobrać dziesięciny w zwykły sposób.

Pod tekstem dokumentu są dwa dopiski: W pierwszym jest mowa, że, za zgodą zainteresowanej strony, postanawia się uwolnić dziedzica Andrzeja Wiclinskyy'ego od kar kościelnych; drugi zaś brzmi: *Execucio facta est per me plebanum in Peterwitz feria tertia post dominicam Domine ne longe* (tj. 17-go kwietnia).

Na odwrocie dokumentu znajduje się omawiany autograf Kaspra Elyana: *Consencio in absolutionem Andree Wiclinskyy heredis sub reduccione infra hinc et festum s. Joannis. C. Elyan scripsit.*

Dla ilustracji autentycznego charakteru pisma Elyana podaję odbitkę fotograficzną jego autografu.

KS. STANISŁAW LIBROWSKI

WIADOMOŚĆ O ZBIORZE PRAWNYM PT.

PRZYWILEJE, PRAWA I WILKURY CECHÓW I BRACTW RZEMIEŚLNICZYCH ORAZ PRZEMYSŁU I HANDLU W DAWNYM KALISZU

Adam Chodyński (1832—1902), kaliszanie i główny historiograf Kalisza, wydał o tym mieście i okolicy kilkanaście samoistnych druków (książek i broszur) oraz kilkadziesiąt rozpraw, artykułów, przyczynków i wzmianek w czasopiśmie, przeważnie w założonym przez siebie *Kaliszaninie* a potem w *Gazecie Kaliskiej*. Wiele też prac i materiałów o Kaliszu i Ziemi Kaliskiej, wykorzystanych w publikacjach i niewykorzystanych, pozostawił w rękopisach. Z tych jedne zachowały się w całości a drugie zaginęły w czasie licznych w obecnym stuleciu klęsk narodowych. Wśród rękopisów na szczęście ocalało najważniejsze chyba dzieło Chodyńskiego noszące tytuł: *Przywileje, prawa i wilkury cechów i bractw rzemieślniczych oraz przemysłu i handlu w dawnym Kaliszu*.

1. OPIS ZEWNĘTRZNY RĘKOPISU

Wymieniony zbiór historyczno-prawny, pisany własnoręcznie przez autora na papierze nieliniowym o rozmiarach 34x21 cm, liczy 402 str. treści oraz XXIII str. spisów rzeczy. Jest oprawiony w karton niebieskiego koloru.

2. POWSTANIE I LOSY ZBIORU

Materiały historyczne do wspomnianego dzieła gromadził Chodyński od r. 1865, w którym przeniósł się on z Warty do Kalisza, gdzie objął stanowisko patrona (adwokata) przy Trybunale Cywilnym, a wykończył je w r. 1874. Zbiór swój oparł głównie na rękopisie sporządzonym w r. 1788 przez „Kaliszką Komisję Dobrego Porządku”, powołaną do życia jeszcze w r. 1778 przez króla Stanisława Augusta. Obszerny ten rękopis, zwany później *Złotą Księgą Kalisza*, był najpierw przechowywany w Archiwum Magistratu Kaliskiego, potem w r. 1855 został przekazany do Archiwum Trybunału Kaliskiego, wreszcie w r. 1888, wraz z całym Archiwum Akt Dawnych m. Kalisza, został przewieziony do Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie, gdzie uległ zniszczeniu w czasie ostatniej wojny. Dzieło swoje zaopatrzył Chodyński 72 przypisami i poszerzył 7 dodatkami. Dnia 29 stycznia 1875 roku cenzura warszawska wyraziła zgodę na wydrukowanie zbioru, w następstwie czego miał on się wkrótce ukazać na półkach księgarskich. Niestety, na skutek niewystarczającego poparcia społeczeństwa kaliskiego, wydawca większych prac Chodyńskiego, księgarz kaliski Napoleon Wartski wycofał w ostatniej chwili obietnicę finansowania nakładu gotowego do druku dzieła. Był to wielki cios dla naszego autora.

Chodyński, nie mogąc drukować swego zbioru w całości, dawał z niego wyjątki pn. „Z księgi złotej m. Kalisza” w 15 (1884) roczniku *Kaliszanina*. Po upływie ćwierćwiecza po raz drugi przystąpił do wydania rękopisu teraz już własnym nakładem. Ponieważ zaś ogłoszone w r. 1875 jego *Dawne ustawy miasta Kalisza* były już w tym czasie wyczerpane a nadto, jako publikacja ogólniejszej natury, mogły być uważane za oparcie i podbudowę dla zbioru, zawierającego przywileje cechów i bractw, postanowił on wydać je powtórnie pod rozszerzonym tytułem *Dawne ustawy administracyjne i policyjne miasta Kalisza* jako pierwszą część nowego wydawnictwa a omawiane przez nas *Przywileje cechów* — jako drugą. Obie zaś części miały tworzyć duży, pierwszy tom planowanego od dawna przez autora historycznego wydawnictwa o Kaliszu pod nazwą *Calissiana*, na które miał się złożyć cały szereg oddzielnych monografii. Do tego tomu napisał Chodyński w dniu 16 października 1901 r. obszerny wstęp (s. I—VII), w którym informował czytelników o swych planach wydawniczych i o niemożności pełnej ich realizacji.

Ale i tym razem nie udało się Chodyńskiemu urzeczywistnić swych pragnień. Był to bowiem przedostatni rok w życiu zasłużonego historiografa Kalisza. W dniu 24 maja roku następnego (1902) zakończył on życie.

Razem z innymi rękopisami Adama Chodyńskiego przeszło wspomniane dzieło na własność jego młodszego brata — ks. Stanisława Chodyńskiego, prałata włocławskiego a po śmierci tegoż w r. 1919 — na własność Archiwum Diecezjalnego we Włocławku, w którym się przechowuje w grupie materiałów pn. „Zbiór Adama Chodyńskiego”.

3. TREŚĆ ZBIORU

Omawiane tu źródło Chodyńskiego składa się z 36 rozdziałów i 7 dodatków. Rozdziały te są następujące:

- I. O przywilejach w ogólności s. 1—9.
- II. O rzemiosłach, handlu, cechach i mieszczaństwie w ogólności s. 9—13.
- III. Cechy i bractwa w ogólności s. 13—17.
- IV. O przekupniach i kramarzach w ogólności s. 17—19.
- V. Fabryki s. 19.
- VI. Cegielnia s. 20.
- VII. Wapniarnia s. 21.
- VIII. Przywileje i ustawy kupców i aptekarzy s. 21—30.
- IX. Prawa, przywileje i wilkury kupców win i szynkarzów s. 30—38.
- X. Traktiernia s. 38—39.
- XI. Prawa dla piwowarów s. 40—43.
- XII. Przywileje, prawa i wilkury prasalów s. 44—55.
- XIII. Przywileje, prawa i wilkury piekarskie s. 55—78.
- XIV. Prawa i wilkury rzeźników s. 78—94.
- XV. Przywileje, prawa i wilkury krawców s. 94—112.
- XVI. Przywileje, prawa i wilkury szewców s. 112—133.
- XVII. Ustawy sukienników s. 133—143.
- XVIII. Ustawy postrzygaczów s. 143—153.
- XIX. Ustawy złotników s. 154—163.
- XX. Przywileje i ustawy garncarzy s. 163—180.
- XXI. Przywileje i ustawy kowali, stelmachów i kołodziejów s. 180—194.
- XXII. Prawa i ustawy mydlarzy s. 195—203.
- XXIII. Prawa i ustawy ślusarzy, zegarmistrzów, puszkarzy, szyftorów; gwoździarzy, liwarów, ostrognitów, fejlaurów, cerkielmistrzów, blacharzów i kołowrotników s. 203—216.
- XXIV. Prawa i ustawy młynarzy s. 216—225.
- XXV. Przywileje i ustawy mieczników, szklarzy, orgarmistrzów, stolarzy, tesarzy, snycerzy, tokarzy, rymymachorów i paśników s. 226—251.
- XXVI. Wilkur czyli ustawy dla bractwa mularskiego s. 252—261.
- XXVII. Wilkury garbarzy s. 261—269.
- XXVIII. Przywileje i wilkury kuśnierzy i czapników s. 269—279.
- XXIX. Wilkury introligatorów s. 279—287.
- XXX. Wilkury płócienników s. 287—295.
- XXXI. Wilkury bednarzy s. 295—307.
- XXXII. Wilkury kołodziejów i stelmachów s. 307—317.
- XXXIII. Wilkury powroźników, rymarzy, miechowników, siodlarzy i mosiężników s. 317—325.
- XXXIV. Wilkury ludwisarzy i konwisarzy s. 325—334.
- XXXV. Wilkury akuszerek i cerulików s. 334—346.
- XXXVI. Wilkur bractwa ciesielskiego s. 346—357.

W dalszym ciągu następują dodatki, które są ułożone w takiej kolejności:

- I. Wiadomość o Towarzystwie czyli Bractwie Strzeleckim w Kaliszu s. 358—371.
- II. Chorągwie, księgi i pieczęcie cechowe s. 371—373.
- III. Ustawy dla rymarzy, siodlarzy, miechowników, paśników, stolarzy, powroźników, kaletników, tokarzy i szklarzy wydane przez magistrat

kaliski w r. 1657 a potwierdzone przez króla Jana Kazimierza w Warszawie dnia 9 marca 1662 r. s. 374—385.

IV. Cech murarski s. 386—391.

V. Cech ślusarski, mieczniczy, kotlarski, puzkarski i konwisarski s. 391—401.

VI. Liczba rzemieślników (w Kaliszu) w roku 1650 s. 401—402.

VII. Byt cechów s. 402.

W końcu następują spisy rzeczy:

I. Ogólny spis rzeczy s. I—V.

II. Spis szczegółowy s. V—XXIII.

Przeglądając wykaz tytułów prac przygotowywanych do jubileuszowego wydawnictwa *XVIII Wieków Kalisza*, nie znalazłem w nim tematu o cechach kaliskich. Prawdopodobnie między innymi i brak materiałów stanął na przeszkodzie, iż nikt nie podjął się tego zasługującego na uwagę zagadnienia. Dla piszącego będzie satysfakcją, jeżeli ta jego informacja o wspomnianym zbiorze zachęci kogoś z historyków czy prawników polskich do zainteresowania się cechami i bractwami rzemieślniczymi uroczystującego nam Kalisza. A może w związku z jubileuszem Kalisza dałoby się wreszcie wydać dzieło Chodyńskiego? Archiwum Diecezjalne we Włocławku ze swej strony chętnie udostępni rękopis zgłaszającemu się badaczowi.